THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED.

קאנאדע ליידט פון ראסען דיסקרימינאציע

די קאטוילישע באפעלקערונג אין דער פראווינץ קוויבעק איז לעצטענס שטארק אויפגעבראכט אויף דער מערב־קאנאדער פראווינץ סאסקאטשיוואן, צו זיין געניוער וואלט מען געקאנט זאגען אז דער קאטוילישער פארדרוס איז ניט אויף דער גאנצער סאסקאטשיוואנער באפעלקערונג, נאר אויף דער דארטיגער פראווינציעלער רעגירונג.

ארויסגעקומען איז דער דאזיגער פארדרוס צוליעב דער נייער פאליטיק וואס דער קאנסערוואטיווער פרעמיער פון סאסקאטשיוואן, דר. ענדערסאן האט איינגעפירט אין די לערן־אנשטאלטען פון יענער פראווינץ אין באצוג צו די רעכט וואס די קאטוילויקען האבען דארט ביז איצט גענאסען. די פראווינץ סאסקאטשיוואן פארמאגט א געמישטע באפעלקערונג פון פארשיידענע ראסען, נאציעס און רעליגיעס און די קאטוילישע רעליגיע פארנעמט דארט א בכבוד'יגען ארט, אינ'ם אלגעמיינעם לעבען.

אלס אזעלכע איז די קאטוילישע מינאריטעט אין סאסקאטשיוואן געווען בארעכטיגט צו איהרע ספעציפישע קאטוילישע פריווילעגיעס, בנוגע דער דערציאונג פון זייערע קינדער און דאס גלייכען. אין דער צייט ווען די ליבעראלען זענען דארט געווען אין מאכט, זענען די דאזיגע קאטוילישע פריווילעגיעס אפגעהיט געווארען אויף ווי ווייט מעגליך. פונקט אזוי גוט, ווי עס זענען אפגעהיט געווארען די פריווילעגיעס פון אלע איבעריגע דענאמינאציעס.

אבער לעצטענס איז געקומען צו א שטיקעל איבערברוך צו דער דאזיגער, לאנג־פראקטיצירטער טראדיציע פון טאלערירען יענעם'ס גלויבען. און עס האט זיך אנגעהויבען א סדרה פון געוויסע פארבאטען וואס די נייע רעגירונג האט געמאכט געגען געוויסע מנהגים פון דער קאטוילישער באפעלקערונג. אזוי, למשל, איז פארבאטען געווארען צו לאזען הענגען רעליגיעזע בילדער אין די לערן־אנשטאלטען און עס איז אויך פארבאטען געווארען פאר די קאטוילישע לערער צו טראגען זייערע גייסטליכע קליידער בעת'ן לערנען. און אזעלכע און אנדערע ענליכע פארבאטען, זענען ארויסגעגעבען געווארען.

זענען מיר דא ניט אויסען צו קריטיקירען די פראווינציעלע רעגירונג פון סאסקאטשיוואן. פאר איהרע האנדלונגען. פונקט ווי מיר ווילען איר ניט פארטיידיגען. ווייל מיר זענען שטענדיג געווען מיט דער מיינונג, אז רעליגיע מיט וועלטליכער דערציאונג גייען ניט האנט־אין־האנט. אבער אין דער פראווינץ קוויבעק, וואו די מערהייט פון דער באפעלקערונג איז א קאטוילישע, האט די דאזיגע האנדלונג פון דער ענדערסאן רעגירונג, ארויסגערופען א מורא'דיגען פארדרוס און דעם אלגעמיינעם גרימצארן.

און דער דאזיגער פארדרוס איז גאנץ פארשטענדליך אויך, ווייל זיי ציינען אן, אז הינטער דר. ענדערסאן, שטייט דער באקאנטער רעאקציאנערער בישאף פון סאסקאטשיוואן, ללאיד, און אנדערע הייליגע פראטעסטאנטען פון דעם "קלאנישען" טיפ. די קוויבעקער קאטוילויקען זאגען אז הינטער דר. ענדערסאנ'ס האנדלונג שטייט פאראנטווארטליך דער "קלאן", וועלכער האט אויף זיין פראגראם דעם פונקט צו פארטיליגען די קאטויליקען, אידען און נעגערס, און מאכען די פראטעסטאנטישע רעליגיע אלס די הערשענדע אין לאנד.

אויף וויפיעל די דאזיגע קלאגען זענען גערעכטע, איז פאר אונז שווער צו באשטעטיגען. אבער אויב א געוויסע מאס אמת זאל זיין אין די קלאגען, דאן איז עס געווים זעהר א טרויעריגע דערשיינונג אין דעם קאנאדער עפענטליכען לעבען. סאסקאטשיוואן וועלכע ווערט באטראכט אלס די קאסמאפאליטישסטע פראווינץ אין אונזער דאמיניאן, האט זיך געוויס נים געטארט אוועקלאזען אויף אזא געפערליכען וועג פון אויפרייצען איין ראסע געגען דער צווייטער. און שאפען דאס, וואס מען קאן באצייכענען אלס ראסען־דיסקרימינאציע.

אבער אין דער זעלבער צייט וואס די קוויבעקער קאטוילויקען פראטעסטירען אזוי העפטיג געגען דער ראסען־דיסקרימינאציע אין סאסקאטשיוואן, האט זיך דאס גופא לעצטענס אנגעהויבען א מיאוס'ע העצע פון אייניגע קאטוילישע בלעטלאך געגען די אידען. עס איז א העצע, וועלכע שטייגט נאך איבער מיט איר העסליכקייט אפילו די בישאפ ללאיד'ס און די קלעניקעס פון סאסקאטשיוואן.

אמת, די רעגירענדע מאכט אין קוויבעק, האט זיך דוקא ארויסגעוויזען צו זיין זעהר בריטהארציג און טאלעראנט צו די אידען. אבער דאס קאן דאך ניט פארטונקלען דעם פאקט אז די קוויבעקער קאטוילויקען ווערען מורא'דיג אויפגעהעצט געגען די אידען פון יענע פראנצויזישע בלעטלאך, וועלכע פרעטענדירען צו זיין די ארגאנען פון דער קאנסערוואטיווער פארטיי. אייניגע פון די דאזיגע בלעטלאך האט זיך אפילו דערלויבט צו איבערדרוקען די פראטאקאלען פון "זקני־ציון", וועלכעס האט אמאל אזוי "בארימט" געמאכט הענרי פארד'ן...

די איצטיגע ליבעראלע רעגירונג אין קוויבעק האט אפען פארדאמט די אקציע פון יענע שמיר־בלעטלאך. אבער די קאנסערוואטיווע פארטיי, אין וועמעס נאמען יענע בלעטלאך ריידען. האט דערוויל נאך גארנים געטאן, צו מאכען א סוף צו יענער העסליכער אנטי־אידישער העצע. און מיר ווייסען דאך, אז ווי אומבאדייטענד דער איינפלוס פון די פראנצויזישע בלעטלאך זאל נים זיין. מוז עס פארט שלאגען ווארצלען, איבערהויפט צווישען די צוריקגעשטאנענע פראנצויזישע מאסען.

און אין אנטאריא, וואו מיר ווייסען נים פון קיין אפיציעלער ראסען־דיסקרימינאציע־באוועגונג. ווערט שטילערהייט אויך געפירט א באיקאט־באוועגונג געגען אידען. איבערהויפט איז עס זעהר מערקבאר אין טאראנטא. אונז איז שוין אויסגעקומען צו ריידען מער ווי איין מאל וועגען דער דאזיגער מכה. מיר האבען שוין אנגעוויזען, ביי פארשידענע געלעגענהייטען. אז אונאפיציעל לאזט מען אונז דא וויסען, אז מיר זענען נים ווילקאמען אין פארשידענע געשעפטס־הייזער. וואו מען דערלויבט זיך צו ארויסשטעלען "סאינס" אין די פענסטער, אז אויסער "ראפינירטע קריסטען" לאזט מען קיינעם ניט אריין. אין אידישע יונגעלייט וועלכע זוכען באשעפטיגונג, נים בלויז אין פריוואט געשעפטס־הייזער, נאר אפילו אין רעגירונגס־אינסטיטוציעס. ווערען ניט אנגענומען, בלויז אויפ'ן חשבון פון זייער אידישער אפשטאמונג.

און אט אזוי הערשט כמעט אין גאנצען לאנד א שעדליכע ראסען־דיסקרימינאציע־באוועגונג. וועלכע וועט מוזען. פריער אדער שפעטער. ברענגען צו טרויעריגע קאנסעקווענצען. פריער ברענגט עס צו א שטילען פארדרוס. און נאכדעם צו להכעיס'דיגע טאטען — א זאך וואס איז פון דער גרעסטער שעדליכקיים פאר דעם וואוילזיין פון אזא קאסמאפאליטיש לאנד ווי קאנאדע.

און דערגאנגען אט'עס אזוי ווייט. אז די ראסען־פראגע ווערט ארויסגערוקט אלס א הויפט־"אישו" אין די פעדעראלע וואלען. אזוי, למשל, האט א פראנצויזישע צייטונג אין מאנטרעאל, "לע דעוואר", אפגעדרוקט אן עדיטאריעל. אין וועלכען זי ווארפט פאר דעם פירער פון דער קאנסערוואטיווער פארטיי אין קאנאדע מר. בענעט, פארוואס ער האט אין זיין ערעפנונגס־רעדע פון דעם קאמפיין. וואס ער האט געהאלטען אין וויניפעג. אויסגעמידען צו דערמאנען וועגען דער דיסקרימינאציע באוועגונג וואס געהט אן אין לאנד. און פארוואס ער האט די דאזיגע באוועגונג נים געטאדעלט.

געווים קאן קיינער נים חושד זיין מר. בענעט'ן אין סימפאטיע צו אזא באוועגונג. אבער אלס פירער פון דער פארטיי. אין וועמענ'ס נאמען די דאזיגע ראסען־דיסקרימינאציע ווערט אנגעפירט. איז עס געווען זיין פליכט צו ארויסקומען אפען מים א פארדאמונג. פאר דער קאנאדער אידישער באפעלקערונג פון צוויי הונדערט טויזענט נפשות. וואלט אזא פארדאמונג, זיכער געווען פון גאר א גרויסען געווינס.

אבער די דאזיגע ראסען־דיסקרימינאציע וואס ווערט אנגעפירט. קאן אונז נאכאמאל דיענען אלס באווייז. אז דארט וואו די קירך איבט אויס איר איינפלוס אויף דער פאליטיק פון א לאנד. מוז קומען צו אזעלכע איבלען.

אידען אין דעם ווירטשאפטליכען לעבען פון סקאנדינאווישע מלוכות

א ריגער געזעלשאפטליכער עסקן האט נישט לאנג צוריק געמאכט א לענגערע נסיעה איבער די סקאנדינאווישע מלוכות. בעת זיין באזוך האט ער געהאט די מעגליכקייט צו קומען אין באריהרונג מיט א רייע אידישע פערזענליכקייטען, וואס שפילען א באדייטענדע ראליע אין ווירטשאפטליכען לעבען פון די סקאנדינאווישע מלוכות.

איינער פון די רייכסטע אידען אין שוועדען איז א געוויסער אש. אליין פון א ליטוויש שטעדטעל, איז ער מיט יאהרען צוריק איבערגעפאהרען קיין שוועדען און זיך גענומען צו פעדלעריי. די געשעפטען זענען אין אנהויב נישט געווען אזוי פויגעלדיג און איהם איז גאנץ אפט אויסגעקומען צו הונגערען. איצט איז אש איינער פון די רייכסטע מענשען אין שטאקהאלם. ער פארמאגט אין שטאקהאלם ארום 40 הייזער אויף די שענסטע גאסען. זיין זוהן איז א באקאנטער און איינפלוסרייכער באנקיר. ער האט זיך אין גאנצען אסימילירט און רופט זיך נישט מעהר אש, נאר אשבערג. א געוויסע צייט איז אשבערג געשטאנען נאהענט צו די שוועדישע ראדיקאלע גרייזען און א דאנק דעם האט ער זיך שטארק באפריינדעט מיט דעם איצט־פארשטארבענעם לידער פון די שוועדישע סאציאליסטען, בראנטינג. אשבערג האט באקומען א שם אין די שוועדישע ראדיקאלע קרייזען א דאנק זיין פראיעקט צו גרינדען אין שוועדען א נעץ פון פאלקס־בענק. וואס זאלען דינען די אינטערעססען פון די ברייטע מאסען. אשבערג איז אויך באקאנט אלס אנטיקוואר און באזיצט רייכע קונסט־זאמלונגען.

צו די רייכסטע און אינטערעסאנטסטע אידען אין שטאקהאלם געהערט בלי ספק אויך ה' נחומסאן. אין שוועדען האט ער זיך באזעצט מיט א יאהר 40 צוריק. צו יענער צייט האבען די אידען זיך דער עיקר באשעפטיגט מיט אויפקויפען אלטע נארמאנישע ארכעאלאגישע און אנטיקווארישע חפצים, וועלכע מען האט אין א גרויסער צאל געקענט געפינען ביי די איינוואוינער פון די סקאנדינאווישע דערפער. היינט צו־טאג רעכענט זיך נחומסאן נישט בלויז פאר'ן גרעסטען אנטיקוואר אין די סקאנדינאווישע מלוכות, נאר אויך פאר'ן גרעסטען ספעציאליסט אויף דעם געביעט. ער ווערט תמיד איינגעלאדען אין מלוכה־מוזעאום אלס עקספערט.

נחומסאנ'ס זיהן זענען געגאנגען אויף דעם פאטער'ס דרכים. איין זוהן האט א גרויס אנטיקוואר־געשעפט אין שיקאגא. דער צווייטער — אין בערלין און דער איינגסטער אין פאריז.

נחומסאן איז אן איבערגעגעבענער ציוניסט און פיהרט אן פאקטיש מיט דער גאנצער ציוניסטישער ארבייט אין דענעמארק, וואו ער פארברענגט דעם גרעסטען טייל פון יאהר. בשעת דער וועלט־מלחמה, ווען דענעמארק איז געווארען דער צענטער פון דער ציוניסטישער באוועגונג, האט נחומסאן שטארק געשטיצט די ציוניסטישע טעטיגקייט.

אין ווירטשאפטליכען לעבען פון נארוועגיען שפילט א וויכטיגע ראליע דער "טאבאק־קעניג" גלאט. גלאט איז א קיעווער איד און איז אין דער יוגענט געווען א פאפיראסען־מאכער. באזעצענדיג זיך אין אסלא, האט ער אנגעהויבען האנדלען מיט טאבאק און איצט האט ער מאנאפאליזירט די גאנצע טאבאק־אינדוסטריע אין נארוועגיען.

רעדענדיג וועגען נארוועגיען מוז באמערקט ווערען, אז דארט לעבט זיך די אידען סיי עקאנאמיש, סיי פאליטיש, פארהעלטניסמעסיג ערגער, ווי אין די איבעריגע סקאנדינאווישע מלוכות. ווי באקאנט, איז אין נארוועגיען איינגעפיהרט געווארען דער שחיטה־פארבאט. די נארוועגישע אידען האבען אבער געלעזט די פראגע אויף פאלגענדען אופן: אויף דער שוועדישער זייט ביי דער גרעניץ האט מען איינגעארדענט שעכט־הייזער און פון דארטען ווערט דאס כשר'ע פלייש געבראכט קיין אסלא און אין די איבעריגע שטעדט. פארשטעהט זיך, אז דאס פארטייערט באדייטענד דאס פלייש. די רעגירונג איז אנטקעגענגעקומען די אידען אין דעם פרט, און האט באפרייט דאס כשר'ע פלייש פון ארוינפיהר־אפצאל.

אויב אבער מיט כשר פלייש האט מען זיך ווי נישט איז אן עצה געגעבען. האט די נארוועגישע אידען געטראפען א נייע גזרה. עס איז ארויסגעגעבען געווארען א געזעץ, וואס פארווערט זיך צו פארנעהמען מיט פעדלעריי. אויב מען נעהמט אין אכט, אז דאס איז דער עיקר א אידישע באשעפטיגונג, ווערט קלאר. דאס דורך דער גזירה איז ביי א גרויסער צאל אידען אפגענומען געווארען זייער פרנסה. אזוי ווי נארוועגיען לעבט בכלל איבער אן עקאנאמישען קריי־

זיס. איז קיין וואונדער ניט. וואס צווישען דער אידישער יוגענט האט זיך אנגעהויבען א באוועגונג צו עמיגרירען.

דער גראנדיעזער פראטעסט סטרייק פון ארץ־ישראל'דיגען אידענטום

(פון אונזער קארעספאנדענט) **י. ל. וואלמאן** (תל־אביב).

ווי איהר וועסט שוין פון די דעפעשען איז פאריגען דאנערשטאג פארגעקומען אין גאנץ ארץ ישראל א פראטעסט־סטרייק געגען דעם צייטווייליגען פארמאכען די גרעניצען פון ארץ ישראל פאר דער חלוצים־אימיגראציע.

דער פראטעסט־סטרייק איז פראקלאמירט געווארען דורכ'ן "ועד הלאומי" און אויסגעפיהרט געווארען איז ער דורך אלע שיכטען פון ישוב מיט וואונדערבארער נאציאנאלער דיסציפלין אין אויף דעם שעהנסטען קולטורעלען אופן, און טראץ דער אויסערגעוועהנליכער אויפרעגונג האט קיינער ניט געוואגט איבערצוטרעטען די געהעריגע גרענעצען. עס האט געהערשט א מוסטערהאפטע ארדנונג, און אפילו די קאלטע ענגלענדער, די רעגיערונגס בעאמטע, זענען געווען גערירט פון דעם אופן דעמאנסטרירען די צארען געפיהלען פון אידישען ישוב אין לאנד.

כדי אז דער פראטעסט זאל האבען זיין פולען אויסדרוק, און זאל זיך גוט ווארפען אין די אויגען, האט דער ועד הלאומי" באשלאסען דאס ער זאל זיך אנהויבען פון צוועלף בייטאג און זאל זיך פארציהען ביז צוועלף אזייגער ביינאכט. אין דער פריה דאנערשטאג איז דאס לעבען זיך געפלאסען גאנץ נארמאל. אין תל אביב למשל האט מען זיך בעגינען געשטעלט ארבייטען אין אלע פאבריקען און ווארשטאטען ווי געוועהנליך. דאס גלייכען האט מען געעפענט פריה די געשעפטען גלייך ווי גאר נישט.. זייגער ניין אבער האט שוין זיך אנגעהויבען צו שפירען אן עכטע "ערב יום כפור'דיגע" שטימונג. מען האט זיך אנגעהויבען מארגע צו איילען און דענערוווירען. איך בין דאמאלט גראדע געווען אין דעם "מרכז מסחרי" (האנדעלס צענטער). דארטען איז יעדעס געסעל פארנומען מיט אנדערע אויטאבוסען וואס האלטען דעם פארקעהר פון תל אביב מיט די נאהענטע קאלאניעס. האט מען דאמאלט שוין זיך אנגעהויבען צו איילען אין די הורט־געשעפטען און ביי די אויטאבוסען : שנעלער, שנעלער, גיכער פארפאקט די געקויפטע סחורה און דערלאנקט זי צום אויטאבוס, ווארום באלד וועט מען שוין "ניט טארען" פאהרען . . .

צעהן דעם זייגער זענען ארויס די לעצטע אויטאבוסען און אויטאמאבילען פון תל אביב קיין ירושלים און צוריק, און פון צוועלף אן בייטאג ביז צו מארגענס פריה איז דער דאזיגער גרויסער און לאנגער 'כביש" (שאסע) געווען ווי אפגעשטארבען. דאס גלייכען האט ניט געוואגט קיין איין איד צו פאהרען דאמאלט אין א באהן וואגאן, אויטאמאביל אדער אויטאבוס אין ערגעץ ניט אין גאנץ ארץ ישראל. די דראשקעס מיט די אויטאבוסען פון דער שטאטישער קאמוניקאציע האבען זיך אפגעטראגען אהיים. אין גרוים איילעניש נאך מיט א פערטעל שעה פריהער : שנעלער, שנעלער, מען טאר שוין באלד ניט פאהרען. און דער מען "טאר ניט" איז געווען אלעמען אזוי קלאהר און אזוי פארשטענדליך ממש ווי יום כפור צו כל־נדרי...

פונקט צוועלף האבען די פאבריקען ארויסגעלאזט א פייף־סיגנאל און האבען אפגעשטעלט די ארבייט. אין דער זעלבער מינוט האבען אלע געשעפטען זיך פארהאקט, און טאמער איז עמיצער נאך געבליבען אין מיטען האנדלען זיך מיט א קונה, האט מען עס גלייך איבערגעריסען ביז מארגענס. קיינער האט דעם צווייטען ניט באדארפט צו דערמאהנען. יעדער איינער האט געדענקט און האט דערפילט מיט אייפער די נאציאנאלע סאלידאריטעט. איינער א דראשקארו האט צוליעב א שלעכטען זייגער זיך געהאט פארגאלאפירט, און איז נעבאך געבליבען אויפ'ן מיטען וועג אהיים. האט ער גענומען און האט אויסגעשפאנט די צוויי פערד און האט זיי אליין אהיימגעפיהרט אין שטאל, אבי ניט צו פארשוועכען דעם אידישען אחדות. און די דראשקע האט ער געלאזט שטעהן ביי דער זייט אויף דער נחלת בנימין גאס. דארט אווו דער "זייגער צוועלף" האט איהם געפאקט. נישקשה, עס וועט איהם קיינער די דראשקע ניט אוועקגנב'ענען.

אין שטאדט איז געווארען מאמענטאל אלץ פארהאמערט. א חוץ די רעגיערונגס אינסטיטוציעס ווי א שטייגער די פאסט, דאס געריכט אדער די "בארקלייס באנק", וואס געהערט צו אן ענגלישער געזעלשאפט. אין די אלע אינסטיטוציעס זענען די אידישע בעאמטע געבליבען זיצען (מען האט עס זיי ערלויבט...) אבער אהן א שטאך ארבייט, ווארום קיינער האט ניט געוואגט אריינצוגעהן במשך דעם האלבען טאג אפילו אויף קיין איין רגע אין דער פאסט־געביידע, אין דעם געריכט־הויז און דאס גלייכען. עס איז "שבת שבתון" איבערן לאנד...

די שוהלען האבען איבערגעריסען די לעקציעס, און האבען צושיקט אהיים די שילער. אלע גאסען זיינען פול געווארען מיט מענשען. די רעגירונג האט אנפאנגס געלאזט פליהען איבער דער שטאדט עטליכע אייראפלאנען, און האט אויך מאביליזירט די גאנצע פאליציי, די אידישע ווי אויך די ענגלישע, באלד אבער האט זי אפגעשטעלט איהרע שארפע פארזיכטיגקייטס מיטלען. הפנים זי האט זיך פארשעהמט פאר זיך אליין. די אידען — האט זי גוט געזעהן — האלטען ניט ביי קיין "מרידה". די אידען זענען געגאנגען אין שוהלען תהלים זאגען, און שפעטער איז מען געגאנגען הערען די רעדנערס אויף די מיטינגען.

איך קום אריין אין שוהל. מען זאגט סליחות ליום החמישי", און מען נעהמט זיך צום תהלים. מען זאגט די קאפיטלעך וואס דער "רבנות הראשית" האט בעשטימט אין דער שוהל ברענען זיך ליכט. עלטערע אידען זאגען תהלים צוזאמען מיט יונגע "חלוצים" אין זייערע ווייסע בלוזעס און שווארצע אנרטעלאך. די תהלים פסוקים קלינגען מאדנע אין זייער מויל : — "למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק" און ווייטער "בני איש עד מה כבודי לכלימה"... און אזוי ווייטער. עס ווערען געזאגט די קאפיטלען ב' ד', ט', יד', כב' מג', מז', סה', עח' פ' פו'. אלץ אזעלכע קאפיטלעך וואס ריידען צום הארצען, און זאגענדיג זיי שפירט מען דאס א נייע קראפט האט דיך באפליגעלט. עס איז אן איבער־ערדישע קראפט וואס פרעגט ניט נאך קיין פאספיעלד'ן מיט קיין קיטרוטש'ן. און די יונגע חלוצים ווי זיי קרמען צו עפעס א "שארפען פסוק" שרייען זיי איהם אוים העכער. דער פסוק האט זיי צוגעטראפען צו זייער אינערליכער שטימונג. איך פון מיין זייט קאן זאגען דאס נאך אזא מין "תהלים זאגען' האב איך נאך קיינמאל ניט געזעהן און ניט געהערט...

מען געהט צו די "פראטעסט־מיטינגען". מען געהט ערנסט. מען שפירט אז מען געהט טאן א פאלקס זאך. קיין אנדער געוועהר האבען מיר ניט ווי נאר תהלים זאגען און האלטען אדער הערען פראטעסט רעדעס אויף די מיטינגען. אזא מיטינג קומט פאר נאכ'ן תהלים אין דער שוהל גופא. עס קומט אויך פאר א מיטינג אין דער גימנאזיום געביידע, אין קינא "אופיר" און אין "בית עם".

אין דער שוהל האלט די ערשטע רעדע דער ספרדישער רב הרב בן ציון חי עוזיאל, אין שפאניען — זאגט דער עהרענווירדיגער רב — האט מען טראץ אלע צרות דאך געשאנעוועט די אידישע שוהלען, און דא אונטער דער הערשאפט פון די הויך־ציוויליזירטע ענגלענדער האט מען זיך ערלויבט צו פארשוועכען א אידישע שוהל אין חברון, און צו מאכען זיי פאר א פלאץ וואו די כולינאנעס ווארפען אריין אלע זייערע אומריינינקייטען...

מען זאגט אונז באשר די עליה באגרענעצונג איז נאר א צייטווייליגע. דאס ווייסען מיר אהן זיי. סאי זיי ווילען עס אפשאפען און סאי ניט. דען מיר זענען אן אויביג פאלק און אלע אונזערע שונאים מיט זייערע גזרות זענען ניט מעהר ווי "צייטווייליגע". מיר וואונדערען זיך אבער ווי אזוי האט זיי אין לאנדאן די האנט ניט געציטערט אונטערצושרייבען אזא שקר מוחלט אז דאס אריינקומען פון צוויי טויזענט אידישע יונגעלייט וועט שוואר מאכען די עקאנאמישע לאגע פון לאנד...

אויף די מיטינגען איז אנגענומען געווארען א רעזאלוציע דאס דער אידישער ישוב פראטעסטירט געגען דער "עליה־גזרה" וועלכע איז גיט בערעכטיגט מיט קיין אוך א חוץ נאר אלס אויסצייכנונגס פרייז פאר די פאגראמשציקעס מיט זייערע מנהיגים. ווייטער ווערט געזאגט דאס דער אידישער ישוב בעטראכט די "גזרה" אלס א המשך פון דעם אטענטאט וואס ווערט די גאנצע דרייצעהן יאהר געמאכט אויף די אידישע היסטארישע רעכטע אין לאנד. דער אידישער ישוב וועט דאס ביי קיין פאל ניט אקצעפטירען. דאס אידישע פאלק איז געזעסען אין דעם לאנד נאך איידער עס האט עקזיסטירט די ענגלישע נאציאן וווייטער ווערט אויסגעדריקט א

(פארזעצונג אויף פיידוש 5)

א דראמע וועגען די ראטשילדס

(א בריעף פון וויען)
פון ל. שאלום.

דער קאלאסאלער ערפאלג פון די פינף גרינדער פון "ראטשילד הויז" ווי אויך די ענטוויקלונג און די געשיכטע פון דער "דינאסטיע" וועלען תמיד דיענען אלס אן אינטערעסאנטע טעמא פאר ערצעהלונגען און אפשר נאך מעהר פאר דער דראמע.

עס פאסירט זעהר זעלטען, אז א פיעסע זאל געשפיעלט ווערען פופציג מאל נאכאנאנד אין דעם וויענער בורג־טעאטער. האנס זאסמאן, דער עסטרייכישער דראמאטורג האט איצט פארצייכענט אזא ערפאלג מיט זיין היסטארישער פיעסע "מעטערניך".

די פיעסע איז דער ערשטער טייל פון א טרילאגיע. דער צווייטער טייל וועט זיין א פיעסע איבער דער ראטשילד פאמיליע מיט'ן נאמען "דאס הויז ראטשילד". זי וועט אויפגעפיהרט ווערען דעם קומענדען הערבסט אין דעם בורג טעאטער. דער דריטער טייל וועט זיין א דראמע פון דער רעוואלוציע פון 1848.

הער זאסמאן איז געווען פריינדליך גענוג איבערצוגעבען מיר דעם פולען אינהאלט פון זיין נייער פיעסע איבער דער ראטשילד דינאסטיע און אורטיילענדיג פון זיין ערקלעהרונג פארשפרעכט אט דאס ווערק זיינס, וואס עטליכע וויכטיגע טעאטערס אין דייטשלאנד ווילען אויפפיהרען צו זיין ניט נאר אירגינעל, נאר אויך פון אינטערנאציאנאלען און ספעציעל אידישען אינטערעס.

עס איז אינטערעסאנט איבערצוגעבען די געשיכטע פון די ראטשילדס.

ארום ענדע פון 18־טען יאהרהונדערט האט דער דייטשער פירשט, ווילהעלם דער נייגטער פון העסען און האנאוו וועלכער איז געווען א זאמלער פון אלטע מטבעות און האט פארליהען געלד צו זייגע אונטערטאנען אויף הויכע צינזען, געליהען ראטשילד'ן פון פראנקפורט, דאמאלסט א קליינער סוחר די סומע פון אכט הונדערט פונט. וואס איז אין יענע צייטען געווען א זעהר היבשער קאפיטאל. מיט דעם געלד און אביסעל אייגענעם געלד האט ראטשילד געגרינדעט די באנק פירמע פון א ראטשילד. וועלכע ער האט פארוואלטעט צוזאמען מיט זיינע פינף זיהן. דרייסיג יאהר שפעטער האט די ראטשילד באנק געפיהרט געשעפטען אויף א גאר גרויסען מאסשטאב מיט פראנקפורט, לאנדאן, פאריז און וויען, וועלכע זיינען דאמאלסט געווען די פיער פינאנציעלע צענטערס פון אייראפא. די געשעפטען זייערע זיינען געווען אזוי גרוים און פארגלייך מיט אנדערע, אז זיי זיינען געשטאנען אין צענטער פון עקאנאמישען לעבען פון יענער צייט.

דער אויסשוואונג פון די פינף ראטשילד ברידער, די זיהן פון אלטען ראטשילד פון פראנקרייך (זייערע נעמען זיינען געווען אנשעל מאיר, שלמה, נתנאל, דזשיימס און קארל) דערמאהנט אן דעם פאבעלהאפטען וואוקס פון נאפאלעאן דעם ערשטען, פונקט ווי נאפאלעאן האט שטאנען וואס צו טאן אויף א סטראטעגישען אופן אין דעם וויכטיגען מאמענט פון דער געשיכטע, בעת דעם קריזיס פון פאליטישער אנארכיע, אזוי האבען די פינף ראטשילדס געגוי געוואוסט וואס צו טאן אין דער וועלט פון פינאנץ אין יענעם מאמענט. זיי זיינען געווארען אזוי מעכטיג אז דער פרידען און קריעג אין אייראפא זענען געווארען אפהענגיג פון זיי, און זיי האבען פינאנסירט סיי קריעג און סיי פרידען ווי אזוי זיי האבען נאר געפונען פאר נויטיג. אט דאס איז איינער פון זאסמאנס הויפט געדאנקען אין זיין נייער פיעסע.

דורך די פינף אקטען און צעהן סצענעס פון דער דראמע וויל דער אויטאר באווייזען דעם וואוקס פון פינאנץ און דעם פאל פון דער דינאסטישער מאכט פון "גאטעס גנאדענטום", די ענטוויקלונג פון עקאנאמיע איבער אבסאלוטער הערשאפט.

די אידען, וועלכע האבען געלעבט אין געטאס און זענען שטענדיג געווען אין געפאהר ארויסגעטריבען צו ווערען פון די לענדער, וואו זיי האבען געוואוינט, הויבען אן אזוי ארום צו ערוואכען און זייער לאגע הויבט דאן אן בעסער צו ווערען.

די פיעסע הויבט זיך אן מיט דריי טעג פריהער איידער עס ברעכט אוים די יולי רעוואלוציע אין פאריז אין 1830. די פינף ברידער ראטשילד און זייער מוטער האלטען אפ א ראט ביי זיך אין הויז אין פראנקפורט און בעראטען זיך וואס זייער שטעלונג זאל זיין : פרידען אדער קריעג? זאלען זיי זיך ערקלערען צו גונסטען פון דער רעוואלוציע אדער זאלען זיי ארבייטען געגען דעם און פינאנסירען אן ארמיי אונטערצודריקען די רעוואלוציאנערען ? די אייראפעאישע לענדער זיינען עקאנאמיש געווען אזוי אויף צרות אז קיינער פון זיי האט ניט געקאנט אויסשטאטען אן ארמיי אהן ראטשילדס געלט. נאך דעם ווי נתנאל, עסטרייכס אמבאסאדאר אין לאנדאן, ניט איבער לארד פאלמערסטאנס שטעלונג, אין נאמען פון ענגלאנד, געגען דער רעוואלוציע באשליסען די ראטשילדס צו שטיצען די מאנארכיע.

פונקט ווי אין נאפאלעאנס צייטען ליגט די אייראפעאישע פאליטיק אין די הענט פון עסטרייכישען קאבינעט, בראש פון וועלכען עס שטעהט נאך פרעמיער מעטערניך, די רעכטע האנט פון קייזער יאזעף דעם צווייטען. אן איבערגעגעבענער קאטאליק און ווייט פון זיין א אידען־פריינד. אבער די עסטרייכישע רעגיערונג האט ניט קיין געלד צו שיקען געגוג סאלדאטען צו שטיצען די פראנצויזישע מאנארכיסטען געגען דער רעוואלוציע.

דאס איז דער פסיכאלאגישער מאמענט פאר די ראטשילדס עפעס צו טאן.

די לאגע פון די אידען אין עסטרייך אין יענער צייט איז געווען א שרעקליכע. כאטש צוויי ראטשילדס זיינען געווען עסטרייכישע אמבאסאדארען אין פאריז און אין לאנדאן, איז אידען ניט ערלויבט געווען צו פארבלייבען אין וויען מעהר ווי דריי טעג. זיי האבען קיין רעכט ניט געהאט צו קויפען הייזער אדער אן אנדערען אונבאוועגליכען פארמעגען. פראנץ דער ערשטער איז געווען פארשקלאפט צום פויבסט און האט באטראכט די אידען ווי פארשאלטענע. אבער טראץ די אלע שוועריגקייטען האבען 15000 אידען דאן געוואוינט ווי עס איז אין וויען. אין יענער צייט איז וויען געווען ארומגערינגעלט מיט א וואנט (שטאדט־מויער) און מען האט געקענט אריינקומען אין שטאדט נאר דורך צוויי טויערען דער "קערנטנער" און דער שאטען־טויער. סיי ביים אריינקומען און סיי ביים ארויסגעהן פון שטאדט האבען די אידען, וועלכע האבען דארט געוואוינט אונטער א ספעציעלען "יודענגעזעץ" געמוזט ווייזען זייערע פאספארטען. אבער אין יענע צייטען האט מען שוין געקענט אויפטוהן א סך דורך "געהיימע באשטייערונגען" (פשוטער גערעדט : כאבאר). מען איז זיך משער, אז פיעל אידען האבען דורך אונטערקויפען בעאמטע געקענט וואוינען אין וויען. זיי פלעגען ארויסגעהן פון שטאדט דורך איין טויער און באלד צוריק אריינגעקומען דורך א צווייטען. יעדענפאלס זענען די אידען געווען קליגער פאר זייערע שונאים און האבען ביסלעכווייז געשאפען א גרויסע און שטארקע קהלה.

קומענדיג צוריק צו זאסמאנס פיעסע: כאטש עס באהאנדעלט אן ערנסטע סיטואציע, קומט דארט אריין א קאמישער עלעמענט, וואס שמעקט מיט איראניע. פירשט מעטערניך, וועלכער איז דאן געווען אהן צווייפעל איינער פון די קלוגסטע דיפלאמאטען, האט אנערקענט דעם פאקט אז אהן די ראטשילדס איז עסטרייך געפענטעט. אין א וואונדערבארער סצענע זעהט מען, ווי אנשעל מאיר ראטשילד ניט עס איהם גרינדליך צו פארשטעהן. מעטערניך, איז ווייטזעהענד גענוג צו באוועגען קייזער פראנצ'ן, וועלכער האלט זיך נאך פאר דעם "געזאלבטען פון קריסטליכען גאט" אויפצונעהמען אט דעם "פארשאלטענעם" איד, וואס האט קיין לעגאלע רעכט ניט. עס איז צום ערשטען מאל אין זיין לעבען וואס פראנץ טוט אזא "שרעקליכע זאך". אין פאטריאטישע ווערטער און העלע קאלירען באשרייבט אנשעל מאיר ראטשילד פאר דעם קאטוילישען מאנארך, וועמענס שטערען עס הויבט שוין אן צו זינקען, וואס ער קלייבט זיך צו טאן פאר דער עקאנאמישער ענטוויקלונג פון עסטרייך. און דער שטאלצער אלטער מאנארך באגרייפט צום ערשטען מאל, אז ער ליגט ביי די פינאנסיסטען אין האנד און אז ער מוז זיך אונטערגעבען.

דאס באגרייפען פון אט דעם פאקט טהוט אזוי וועה דעם קאטוילישען מאנארך, אז זיין געזונד ברעכט צוזאמען און ער ווערט שטארק קראנק און שטארבט.

אבער די ראטשילדס טריאומפירען ! זיי האבען געראטעוועט עסטרייך און מיט איהר גאנץ אייראפא פון דער רעוואלוציע און זייער מאכט שטייגט הויך. אנשעל מאיר פאררופט א גרויסע פארזאמלונג ביי זיך אין הויז. און ווער קומט אהין? איינער נאכ'ן אנדערען קומען די זיילען פון דער קאטוילישער אריסטאקראטיע פון דער אלטער עסטרייך, קיינער פון זיי איז זיכער ניט קיין באזונדערער אוהב ישראל. און וואונדער איבער וואונדער ! עס קומט אויך ניט קיין אנדערער ווי דער פרעמיער אליין פירשט מעטערניך, אלס פארשטעהער פון קייזער פראנץ. ער קומט אין הויז פון אן "ערנידעריגטען" אידען ?

דאס באצייכענט די העכסטע שטופע פון אנשעל מאיר'ס ערפאלג. אט די שטאלצע אריסטאקראטען ווערען זייערע פריינד : זיי מוזען זיך בויגען פאר דעם עגל הזהב. מען מוז דאן נאטירליך אננעהמען א ספעציעלען געזעץ צו ערלויבען אנשעל מאיר ראטשילד און זיין פאמיליע צו וואוינען אין וויען און דארט האבען א הויז. אט דאס באצייכענט דעם אנפאנג פון גרויסען אויפשוואונג פון די אידען אין וויען, וועלכע קען איצט ניט אויסקומען אהן אידען טראץ די געשרייען פון די אנטיסעמיטען. עס באצייכענט נאך מעהר דעם אמת'ען אנפאנג פון וואס זאסמאן רופט "די געהיימע קעניגען פון אייראפא".

די האנדלונג פון אט דער היסטארישער פיעסע קומט פאר אין לאנדאן, פראנקפורט, וויען און אנדערע פלעצער, און עס זענען דא אין איהר פיעל אינטערעסאנטע סצענעס און פיגורען.